

*New York, 1939. Sigarettenmeisje Giddy raakt verwickeld
in een internationale samenzwering*

ROBERTA RICH

**DE
SPIONNE
VAN
MANHATTAN**

roman

Roberta Rich

De spionne van Manhattan

Vertaald door Roeleke Meijer-Muilwijk

Uitgeverij Mozaïek - Utrecht

Aan mijn zusje, Alice Rich, met al mijn liefde

*Een spion op de juiste plaats is evenveel waard
als twintigduizend mannen in het veld.*

Napoleon Bonaparte

*Mozes dan zond hen uit om het land Kanaän te verspie-
den en zeide tot hen: Trekt hier het Zuiderland in en trekt
op naar het bergland, en ziet, hoe het land is, en of het volk
dat erin woont, sterk is of zwak, klein of talrijk; en of het
land, waarin het woont, goed is of slecht, hoe de steden zijn,
waarin het woont, of het in legerplaatsen woont dan wel
in vestingen, en of het land vet is of schraal, of er bomen
op staan of niet. Weest moedig en neemt van de vrucht des
lands mede. Het was toen juist de tijd der eerste druiven.*

Numeri 13:17-20 (NBG51)

Proloog

Stulchyn, Oekraïne

Januari 1920

Paarden vertrappen geen kinderen, zelfs niet als ze dood zijn. Daarom was ik niet bang. Eerst niet.

Ik hoorde de Kozakken al voordat ik hen zag. Ik was in het kippenhok. Ma had me erheen gestuurd om eieren te verzamelen voor het ontbijt. Die was ik voorzichtig in een rieten, met stro beklede mand aan het leggen toen het gedaver van hoeven, het gesnuif van paarden, het geschreeuw en het gekletter van zwaarden tot me doordrong. Algauw waren er ook andere geluiden: gehuil van vrouwen en meisjes, geschreeuw van mannen en jongens.

Ik rende naar de opening in de wand van het kippenhok en zag een dozijn soldaten in de verte. Al had ik deze mannen nog nooit gezien, ik wist wie ze waren. Mijn leven lang hoorde ik al verhalen over de Kozakken, de speciale troepen van de tsaar, en hun angstaanjagende aanvallen.

Ik kon niet in het kippenhok blijven. De Kozakken zouden onze dikke kippen komen halen, en alles wat ze nog meer in hun zadeltassen konden proppen, ook mij. Ik was vijf, groot genoeg om te weten dat de Kozakken net zo graag kleine kinderen aten als wodka dronken.

Maar waar kon ik heen? De rivier was te ver weg, de oever was steil. Ik zou erin vallen en bevriezen. Ik had alleen mijn nachtpon met blauwe en rode bloemen aan en de rode muts op die mijn *bubbe* voor me gebreid had. Vluchten

had geen zin. Ik moest me verstoppen. Maar waar? Ik zou naar ons huisje kunnen rennen waar ma, mijn zus Bekka en de kleine Yossel waren, maar dan zouden de soldaten me te pakken krijgen. Al was ik sneller dan alle andere meisjes van mijn leeftijd in onze *shtetl*, ons dorp, geen enkel meisje kan harder rennen dan een paard. Er was geen bos, geen boom om me te verbergen. Omdat het zo'n koude winter was, had graaf Oshefsky, de eigenaar van ons dorp, bevolen het bos te kappen voor brandhout: eerst de essen, daarna de pijnbomen, daarna ook de berk en de eik.

De Kozakken waren op weg naar ons dorpsplein. Ik zag de enorme hoefafdrukken die hun paarden in de sneeuw achterlieten. Ik rook de stank van de reuzel die ze gebruikten om hun zadels in te vetten. Ineengedoken in het kippenhok zag ik twee Kozakken bij hun kameraden wegrijden, naar ons huisje. De ene man was oud, met onderkinnen en een dikke nek. Hij had een fakkel van pijnboomtakken in zijn hand en die hield hij tegen het dak. Loeiend en sissend veranderde het hele dak in oranje vlammen. Ik verwachtte dat ma en Bekka naar buiten zouden rennen, met de kleine Yossel in hun armen, maar niemand kwam tevoorschijn. Waren ze ontsnapt? Of erger: zaten ze daarbinnen in de val? Mijn angst sloeg om in woede en ik veegde de zoute tranen die over mijn wangen gleden, weg.

Ik gilte dat ze weg moesten gaan, maar de Kozakken schonken er geen aandacht aan. Nu ging ik rechtop staan en gooide door de opening heen eieren, nog warm van de kippen, naar de soldaten. Eén ei raakte het achterwerk van een paard, waardoor het schrok en bokte. Ik dook weer ineens. Door de opening zag ik dat de andere soldaat, een jongeman van Bekka's leeftijd, het ijzeren bit van zijn paard heen en weer rukte tot de mond van het dier bloedde, om het te dwingen om te keren en in mijn richting te draven. Ik maakte mezelf zo klein mogelijk. De

Kozak zag er niet uit als een gewoon mens, maar als een *dibboek* uit een nachtmerrie. Zijn ogen waren ijszig blauw. Zijn mond leek wel een krom zwaard. Een *papakha*, de traditionele Kozakkenmuts van schapehuid, stond recht als een trommel op zijn hoofd, en om zijn hals hing een leren buidel, waarschijnlijk gevuld met de beenderen van kleine kinderen. Hij liet zijn *nagaika*, zijn zweep, knallen. Zijn hengst steigerde, de hoeven van het dier sloegen in de lucht als dronken boeren die elkaar buiten de taveerne te lijf gingen. Maar voordat hij bij mij kon komen, schreeuwde zijn kameraad met de fakkel tegen hem, en in galop reden ze samen in de richting van de *sjoel*. Nu raakte ik weer bijna in paniek, want ik vreesde voor het leven van pa, die daar het ochtendgebed bijwoonde.

Wanhopig gluurde ik weer door het kijkgat. Achter het kippenhok, een meter of zes verderop, zag ik het karkas van Laska, de koe van mijn bubbe, liggen. Reebruine Laska met haar milde bruine ogen was van ouderdom gestorven. We hadden haar niet kunnen begraven omdat de grond bevroren was. Gieren en kraaien hadden al het vlees van haar beenderen gepikt. Ineens kwam ik op een idee. Als ik in Laska's karkas kroop, zouden de Kozakken me niet zien. Ik mompelde een *broche*, een dankgebed. Laska had altijd heerlijke voedzame melk gegeven. Nu zou ze me ook nog haar beenderen schenken. God en Laska zouden me beschermen.

Ik hees mijn nachtpon op tot mijn knieën, duwde de deur van het kippenhok open en holde erheen, zo dicht mogelijk bij de grond. Laska's karkas was een wit bergje, bedekt met sneeuw, stro en kippenstront. Ik trok haar schedel opzij. Gelukkig was ik klein voor mijn leeftijd. Kronkelend en draaiend wist ik mezelf naar binnen te werken. Het paste precies, ik zat als een ei in zijn schaal. Nu was ik veilig, maar hoe was het met ma, Bekka en Yossel? En met pa? Waar waren zij?

Eigenlijk moest ik niet kijken, maar ik kon het niet laten. Ik duwde twee ribben opzij en gluurde naar buiten om het dorpsplein te zien waar de Kozakken aan het schreeuwen waren en met hun zwaarden en fakkels zwaaiden. Ondanks de kou liep het zweet over mijn rug.

Oom Tubal en mijn neef Saul renden langs. Hun *pe'ot*, de lange lokken bij hun slapen, fladderden rond hun oren. Hun gebedsmantels wapperden, de franjes zwiepten heen en weer onder hun jassen.

Rabbi Avram leunde met zijn rug tegen de stronk van een eik. Zijn kleren waren besmeurd met paardenmest en modder. Hij klemde de Sefer Torah, de heilige boekrol, tegen zijn borstkas. Iemand had zijn haarlokken en baard afgesneden, zo dicht bij zijn huid dat zijn wangen en kin bloedden. Ik wilde hem roepen. Toen zag ik zijn ingewanden uit zijn buik komen, zoals het meetlint uit ma's naaimand valt.

Ik dwong mezelf een andere kant op te kijken, met de bittere smaak van gal in mijn mond. Vonken schoten de lucht in als reusachtige vuurvliegen. Het hout van de sjoel vatte vlam, rookte, smeulde en stortte toen met een doffe dreun op de grond. Met mijn ogen tot spleetjes geknepen kon ik de binnenkant van de sjoel zien. Het altaardoek waarop mijn moeder met gouddraad geborduurd had, krulde op in de hitte. De kandelaars waren verdwenen. De zilveren *kiddoesj*-bekers waren verdwenen.

De pap die ik als ontbijt gegeten had, voelde als een steen in mijn maag.

De Kozakken verspreidden zich om de strodaken van meer huisjes in brand te steken en vielen onze burens met bajonetten aan zodra ze naar buiten renden. Mijn vriendinnetje Rachel strompelde met een wond in haar hals door de sneeuw, roepend om haar moeder, en liet een spoor van bloed achter. Ik zag nog meer wat ik niet wilde

zien. Mijn nichtjes Betta en Zofia lagen naast elkaar in de sneeuw, hand in hand, alsof ze omgevallen waren terwijl ze standbeeldje speelden. De paarden weken uit om hen niet te vertrappen.

Ik deed mijn ogen dicht en hield ze dicht, heel lang. Laska's ribben duwden tegen mijn rug en benen, maar ik deed alsof dat ma's armen waren, alsof zij me stevig vasthield. *Het zal snel voorbij zijn, Gitel.* Dat zei ma altijd als er iets naars gebeurde. Ze kon elk moment komen, me optillen en in haar armen houden. Tot die tijd zou ik dapper zijn. Ik stelde me voor dat ik dicht tegen haar aan in bed lag, gewikkeld in een lappendeken met ganzendons, en droomde van een warme lenteochtend, van ontluikend voorjaarsgroen en jonge lammetjes, mekkerend om hun moeders, in de wei.

Toen ik mijn ogen weer opendeed, was alles stil, op het bonzen van mijn hart en af en toe een geknetter van brandend hout na. Waren de Kozakken weggereden?

De wind had mijn lijf van alle warmte beroofd. Ik huiverde in mijn nachtpon en rode muts. Nog even en ik zou niets meer zijn dan een klomp ijs. Het was onmogelijk om de winter in ons bergdorp buiten te overleven, behalve als je dik was of als je heel veel bontvachten had die je om je heen kon trekken. Ik was niet dik.

Hoe ik ook draaide, ik kon Laska's ribben niet opzij trekken. Dankzij de warmte van de ochtendzou was ik met gemak in het karkas gekropen, maar nu was het stijf bevroren, massief geworden. Ik probeerde me eruit te wringen, maar Laska's beenderen waren zo hard als de ijzeren banden om een ton. Misschien was het toch niet zo slim van me geweest om me in het karkas te verstoppen. Het had geen zin om de aanval van de Kozakken te overleven als ik daarna dood zou vriezen. Ik probeerde los te komen, maar mijn armen en benen waren stijf. Nu pakte ik met

mijn rechterhand de pink van mijn linkerhand en kneep erin. Dat hielp me soms om kalm te blijven. Er ging nog meer tijd voorbij. Ik moest plassen.

Ik probeerde te zien of er iemand in de buurt was om me te helpen, maar ik zag niemand.

‘Ma,’ riep ik, eerst zacht en toen harder. ‘Help, ma.’

‘Gitel?’ Een zwakke stem, gedragen door de wind.

‘Ma?’ gilde ik.

‘Gitel! Waar ben je?’

‘Ik ben hier! Ik ben hier!’

Tussen Laska’s ribben door tuurde ik naar buiten. Overspoeld door opluchting zag ik mijn moeder, met de kleine Yossel als een *challe*-brood onder haar arm geklemd, mijn kant op rennen.

Maar toen vulde de lucht zich weer met de lucht van paarden. De twee Kozakken die ik eerder gezien had, kwamen terug en galoppeerden op me af.

‘Nee!’ schreeuwde ma. ‘Stop! Laat haar met rust!’ Maar ze stopten niet. Ma pakte een stuk smeulend hout en smeed dat naar de mannen toe. Het raakte de oudste van de twee op zijn achterhoofd. Zijn gezicht betrok en hij draaide zijn paard om, in haar richting. Terwijl ik toekeek, bukte hij, pakte haar bij haar vlecht en slingerde haar op zijn zadel alsof ze even licht was als ik. Yossel werd uit haar armen geslingerd, viel op de grond en rolde nog een meter door. Toen kwam zijn hoofd met een doffe dreun tot stilstand tegen een regenton.

Ik zette me schrap tegen Laska’s ribben en probeerde uit alle macht naar buiten te komen. Het had geen zin. Ik krijste. Ik klauwde naar de ribben, brak mijn nagels en kneusde mijn onhandige, koude vingers. Hoe hard ik mijn hele lijf ook tegen de ribben aan duwde, het karkas gaf niet mee. Mijn armen liepen lelijke sneden op toen ik ze tussen de ribben door duwde, alsof het tralies van een kooi

waren. Bloed doorweekte mijn nachtpon.

Het enige wat ik kon zien, waren de naderbij galopperende hoeven van een paard. Het paard wist niet dat er in deze berg koeienbeenderen een meisje zat. Hij zou me zeker vertrappen. Ik plaste in mijn broek. Heel even werd ik warm van mijn eigen plas, en daarna werd alles zwart.

Het volgende wat ik weet, is dat ik uren later weer bijkwam. De zon stond laag aan de rokerige hemel, ik had een nare smaak in mijn mond en ma hield me in haar armen en wiegde me heen en weer. Haar kleren waren gescheurd en overal was bloed: op de sneeuw, op ma's rok... en daar was pa. Met gebogen hoofd en met bloed besmeurde handen kwam hij naar ons toe. De Kozakken waren verdwenen. In galop waren ze weggereden, met de kandelaars uit de sjoel, onze rode kippen en mijn kindertijd.

1

Manhattan, New York
Januari 1939

Ik duwde de deur van de personeelskleedkamer van Sid's Paradise open. Mooi zo, die was leeg. Ik zorgde altijd dat ik vroeg in de jazzclub aankwam, zodat ik me rustig kon omkleden en nog tijd over had om rond te neuzen. Nu trok ik mijn eenvoudige wollen jurk en trui uit en liet mijn werkkostuum over mijn hoofd glijden. Voor de spiegel zette ik mijn hoedje op en trok het riempje onder mijn kin vast toen het precies scheef genoeg stond. Daarna schoof ik mijn voeten in de satijnen pumps met open tenen en hoge hakken, die me altijd het gevoel gaven dat ik zo lang was als het Chrysler Building.

Mijn keurslijfje, rood met zwarte biezen, was laag uitgesneden en de cups waren ruim genoeg om dollarbiljetten in mee te nemen. Ik ben een mager scharminkel, vooral in de borstpartij, dus stopte ik er een paar schuimrubber vullingen in om mijn boebels gezelschap te houden. Mannen houden van grote boebels, dat is het enige wat ik zeker weet over het andere geslacht. Uit gewoonte trok ik de mouwen van mijn kostuum naar beneden om de littekens die van mijn ellebogen naar mijn polsen lopen, te verbergen. Vandaag was het precies negentien jaar geleden dat de Kozakken in ons dorp tekeergingen. De littekens op mijn armen herinnerden me eraan hoe dapper ik was, hoe ik geprobeerd had uit Laska's messcherpe beenderen te ontsnappen.

Mijn bubbe zei altijd: 'Boter smelt in dezelfde hitte waarmee staal wordt gehard.' Ik had het ergste meegemaakt wat het leven me had kunnen aandoen, en dat had ik overleefd. Dat betekent dat ik staal ben, denk ik. Nu was ik in Amerika, het land van de onbeperkte mogelijkheden.

Maar het klemzitten in Laska's karkas had niet alleen fysiek littekens achtergelaten. Ik voelde me niet op mijn gemak in kleine ruimtes. In onze kleine scheepskooi aan boord van het schip dat ons naar Amerika gebracht had, had ik gekrijsd en gehuild tot ma me naar het dek bracht om samen met haar onder de sterren te slapen. Dan sloeg ze een dunne deken om me heen en hield me stevig vast, zodat ik me veilig voelde. Diezelfde paniecreactie had ik in kamers zonder ramen, wc-hokjes in openbare ruimtes, en in liften. Iedereen denkt dat liften geweldig zijn, de grootste uitvinding sinds het wiel. Nee dank je, ik loop liever met mijn eigen sterke benen de trap op. Het officiële woord hiervoor is *claustrofobie*. *Clastrum* is Latijn voor 'een besloten ruimte' en *fobie* betekent 'angst'. Ik houd van dat soort woorden. Die helpen me uitpuzzelen wat ik voel. En ze klinken alsof ik meer opleiding genoten heb dan de meeste sigarettenmeisjes.

Ik wrong me in bochten om in de spiegel een glimp op te vangen van mijn achterkant. Wat zou ik graag een paar kousen hebben die niet vol ladders en gestopte gaten zaten. Op een dag zou ik, nadat de huur en de boodschappen betaald, en de rekeningen voor verwarming en licht voldaan waren, een paar zijden kousen kopen. Ik probeerde me voor te stellen hoe koel en dun die zouden aanvoelen, en hoe het zou klinken als ik mijn ene knie over de andere liet glijden. Blut zijn was makkelijker in Rusland, waar iedereen zo arm was als Job. Hier in Amerika waren overal rijke mensen, en in Sid's Paradise kon ik van dichtbij zien hoe elegant die rijke dames zich kleedden en hoe ze

de illusie van een porseleinblanke huid en enorme ogen in stand hielden zonder er ooit te zwaar opgemaakt of ordinair uit te zien.

Nu imiteerde ik wat ik geobserveerd had op mijn eigen gezicht. Ik wreef een laagje vaseline op mijn oogleden en poederde ze. Ik schraapte een beetje roet van het warmhoudplaatje van de koffiepercolator, vermengde dat met een paar druppels water en bracht met een fijn kwastje een streepje zwart aan langs de aanzet van mijn wimpers. Thuis werkte ik aan mijn eigen recept voor echte eyeliner, een mengsel van bijenwas, kokosnootolie en houtskool, maar voorlopig moest ik het hiermee doen. Het roetzwart contrasteerde mooi met het bruin van mijn irissen, waardoor mijn ogen er groter en ronder uitzagen. Vervolgens klemde ik mijn wimpers tussen de kaken van mijn nieuwe wimperkruller en bracht een zelfgemaakte paarse oogschaduw aan. Toen ik klaar was, gespte ik mijn dienblad, waarop hoog opgestapeld pakjes sigaretten, sigaren, snoepjes, pinda's, lucifers en ronde doosjes met Yo-yo-kauwgom lagen, vast. De riemen lieten diepe striemen achter op mijn schouders als ik mijn koopwaar van tafel naar tafel schleppte, maar mij hoorde je niet klagen. Ik had geboft dat ik deze baan kreeg, zeker nadat ik ontslagen was bij Grossinger's Dameskleding, waar ik twaalf uur per dag knopen op damesblouses had moeten naaien. Nu verkocht ik elke vrijdag- en zaterdagavond sigaretten voor een salaris van twee dollar per avond, plus fooien. Dat was meer dan ik bij Grossinger's per week kreeg.

Nog een laatste blik in de spiegel en ik was klaar voor de strijd. Met mijn heup duwde ik de deur van de kleedkamer open en stapte de cocktaillounge van de jazzclub binnen. Meteen drong de lucht van sigaren- en sigarettenrook, whisky en parfum mijn neus binnen. Sid's Paradise was nep-ruig: niet het soort tent waar je beschoten of met een

mes gestoken werd, maar ook niet bepaald de Perzische lounge van het Plaza Hotel. Het was precies ruig genoeg voor deftige lui die graag opschepten over het omgaan met gangsters, corrupte wooninspecteurs uit het stadhuis met stapels dollars op zak, en meisjes met een rood rokje dat hun achterwerk amper bedekte, zoals ik. De klanten waren dol op barman Sam en zijn wodkacocktails, op Amerikaanse jazz en op sigarettenmeisjes.

Ik was vroeg: het was nog maar negen uur. De onderhoudsman was bezig met het uitstrooien van geraspt kaarsvet. Daardoor werd de hardhouten vloer glad genoeg voor snelle dansen als de foxtrot, de Lindy Hop en de Black Bottom, maar het viel niet mee om met hooggehakte rode pumps aan over dat oppervlak te laveren terwijl je een zwaar dienblad droeg.

Op het podium was de band aan het opwarmen, en toen de pianist mij zag, zette hij mijn favoriet in: *Puttin' On the Ritz*'. Ik knipoogde naar hem en heupwiegde op de maat van het nummer.

Vanaf zijn gebruikelijke zitplaats bij het podium hief Sid Kravitz, de baas, zijn wijsvinger op als een koper bij een diamantveiling. Meer hoefde hij niet te doen om een van zijn meisjes te ontbieden. 'Dat wordt volle bak vanavond, meneer,' zei ik terwijl ik naar hem toe wandelde en intussen een Cubaanse sigaar van mijn dienblad pakte. Ik wist precies wat hij wilde, en hoe hij dat precies gedaan wilde hebben.

Schijn bedriegt. Sid is de ruigste jood van de Lower East Side, maar dat zou je niet zeggen als je hem zo zag zitten in zijn zwarte smokingjas, die tot halverwege zijn bovenbenen kwam... net niet lang genoeg om de *tsietstiet*, de kwastjes van zijn gebedssjaal, te verbergen, kort genoeg om de omtrek van knokige knieën in zijn gabardine pantalon te onthullen. Hij kon ijskoud zijn als iemand hem dwarsboomde, maar hij zorgde wel voor me. En zo af en

toe zorgde ik voor hem, achter de gesloten deur van zijn kantoor. Niets dat al te lang duurde, alleen een 'Buffalo handshake'. Je zou denken dat hij op dat gebied ruimschoots aan zijn trekken kwam, maar Sid stond nogal onder druk. Het was niet makkelijk om een bedrijf te leiden. Hij moest zorgen dat de klanten gevoed en gesmeerd bleven, dat hij geen politie op z'n nek kreeg en dat het personeel niet te veel jatte. Voor hem was het gewoon een manier om zich te ontspannen, zoiets als het voor mij was als ma mijn voeten masseerde nadat ik uren op die verwenste hoge hakken had gestaan.

'Hattie weet beslist hoe ze publiek moet trekken.' Zijn zachte stem klonk alsof hij hoog opgeleid was. Als je hem hoorde praten, zou je eerder denken dat hij professor was dan de eigenaar van een nachtclub die begonnen was als illegale kroeg in een armoedig eenkamerappartement aan de Fifty-Second Street. Nu bezat hij het hele flatgebouw, en dit huizenblok was het mekka van de Amerikaanse jazz geworden. Het werd ook wel liefkozend Swing Street genoemd.

'Dat zeker, meneer Kravitz.'

Hattie Feldmar was onze voornaamste attractie en mijn beste vriendin. Zij had een goed woordje voor me gedaan bij Sid: ze had hem verteld dat ik vloeiend Russisch sprak en met alle rijke emigranten kon converseren die elk weekend binnen kwamen wandelen, pronkend met zwart sabelbont en gouden sigarettenpijpjes. Dankzij Hattie had ik dit baantje gekregen, maar dat vergoedde ik haar op mijn eigen bijzondere manier.

Nadat ik aan de sigaar gesnuffeld had om me ervan te overtuigen dat hij vers was, liet ik het sigarenbandje eraf glijden en draaide hem vlak bij mijn oor heen en weer om hem op stevigheid te controleren. Toen ik Sid de sigaar aanbood, had hij al een lucifer in zijn hand. Ik draaide me

om, zodat mijn toges vijftientig centimeter van zijn hand verwijderd was en wachtte tot hij de lucifer afstreek langs de ritssluiting aan de achterkant van mijn rok. Hij wuifde me weg terwijl hij het vlammetje bij zijn sigaar hield en pufte om hem aan te steken. Ik begon de club rond te lopen met mijn koopwaar.

De zwaar drinkende vaste klanten en de mannen alleen die op zoek waren naar actie – soms ging het hen om meisjes, soms om gokken in de achterkamer – begonnen al binnen te druppelen. We kregen ook wel wat ruigere types binnen – dokwerkers, vrachtwagenchauffeurs, bouwvakkers en vuilnismannen uit de binnenstad – maar die bleven nooit langer dan een biertje of twee. Daar zorgde Sid wel voor.

Stelletjes installeerden zich aan de ronde tafeltjes, nipten aan hun cocktails en zoenden elkaar discreet tussen twee slokjes door. Deze mensen met hun minkstola's, kuitlange japonnen van glanzende zijde en smokings maakten zich geen zorgen over de hologige kinderen die tegen sluitingstijd op de stoep stonden in de hoop een paar stuivers te verdienen door salto's of koprollen uit te voeren of te jongleren. Zij wilden alleen een plaatsje vlak bij het podium hebben, zodat ze ieder woord konden horen dat Hattie, de helderziende, vanuit de geestenwereld ontving.

Mijn vriendin had inderdaad een natuurlijk talent voor helderziendheid, maar ze vulde haar voorstelling aan door informatie te gebruiken die ik verzamelde. Ook ik had namelijk een bijzonder talent: ik kon luisteren met mijn ogen. Dat had ik geoefend bij Grossinger's, waar tientallen immigranten, mannen en vrouwen, over naaimachines gebogen zaten. De hele ruimte vibreerde mee met de voetpedalen en het gegons van de Singer-naaimachines. Omdat we onszelf niet verstaanbaar konden maken, leerden we allemaal liplezen... in het Russisch, Hongaars, Armeens, Pools, Jiddisch, en heel af en toe in het Engels. Het was

je reinste Verenigde Naties, dat bedrijf... moge het tot de grond afbranden. Hattie gaf me dertig procent van haar fooien in ruil voor het rondneuzen.

Terwijl ik met mijn sigarettenblad van tafel naar tafel zweefde, zette de band een ragtime-melodie in. De zangeres, een slank meisje met lange oorbellen en een zwart strapless jurkje dat zo strak was dat haar ma haar waarschijnlijk als een baby had moeten bepoederen om de rits dicht te kunnen krijgen, galmde: 'I'll be down to get you in a taxi, honey.' Wat een prachtige stem. Ze rekte het woord *honey* uit tot tien lettergrepen. Algauw stroomde de dansvloer vol.

Na een rondje applaus vervolgde ze met *My Baby Just Cares for Me*, en nog meer mensen persten zich op de dansvloer. Een stelletje draaide een halfdonker hoekje in, en de jongen legde zijn handen op het achterwerk van zijn meisje terwijl ze verder schuifelden op de maat van de muziek. Wat moet het wonderbaarlijk zijn om zo op je gemak en vertrouwd te zijn met het lichaam van iemand anders, dacht ik met een blik in de richting van meneer Van der Zalm, een van de vaste klanten van de club, die ontspannen aan de bar zat met zijn ene voet op de koperen rand onderaan.

Zoals alle meisjes van Sid's Paradise, en misschien zelfs een paar van de jongens die het podiumlicht verzorgden, was ik verliefd op meneer V., zoals we hem noemden. Hij had het zelfvertrouwen van een rijke man, lange benen, en tanden zo wit als die van een politicus. Het was mijn gewoonte om met de gasten te flirten – Sid vond het leuk als we aardig voor hen waren – maar ik had nooit het lef kunnen opbrengen om meneer V. te benaderen. Hij was een mysterie voor me.

Hij kwam altijd alleen binnen en vertrok altijd alleen, hoewel er geen tekort was aan bereidwillige meisjes in de club of in Hotel Taft aan de overkant. Hij was geen

zuiplap... hij dronk nooit meer dan twee of drie glazen vermout. Van muziek hield hij evenmin. Hij luisterde naar de bands met een neutrale uitdrukking op zijn gezicht, en ik zag hem nooit dansen. Hij leek zo beheerst, zo onafhankelijk. Hij leek alleen belangstelling te hebben voor Hatties *readings*... en hij betaalde vaak voor een privésessie. Die bood ze haar klanten aan als ze klaar was met haar voorstelling. Met wie in het hiernamaals zou hij contact willen opnemen?

Maar ik moest ophouden met zwijmelen over de blauwe ogen van meneer V. Tijd om voor Hattie rond te gaan neuzen. Tenslotte was dat de reden waarom ik hier was. Een uur lang bewerkte ik de ruimte door sigaretten, lucifers, pepermuntjes en kauwgom te verkopen en heimelijk gesprekken af te luisteren. Tot Caterina, het Italiaanse meisje dat in de garderobe werkte, me naar zich toe wenkte.

‘Giddy, heb je even? Ik snak naar een peuk.’

‘Tuurlijk.’ De garderobe was een goudmijn voor me, hij bevatte een schat aan geheimen. Ik viel vaak voor Caterina in als ze naar de wc ging of stiekem naar buiten glipte om in de steeg te roken. Sid stond zijn personeel niet toe te drinken of te roken tijdens het werk.

Met een dankbare blik kwam Caterina achter de balie vandaan en zweefde weg, waarbij ze de mannen een uitgebreide blik op haar fraaie, omvangrijke achterwerk gunde. Ik zette mijn dienblad veilig weg, draaide me om naar de rij wachtende klanten en glimlachte stralend. Gelukkig heb ik mooie rechte tanden.

Ik nam minkstola's, jassen van Perzisch lamsbont en kameelharen mantels met een dubbele rij knopen aan, in ruil voor bakelietmunten, en terwijl ik de luxueuze kledingstukken op houten kleerhangers liet glijden, doorzocht ik de koele tafzijden zakken met de expertise van een politieagent. Niet te geloven wat vrouwen in hun jassen

laten zitten: kwitanties met haastig opgeschreven telefoonnummers op de achterkant, kanten onderbroekjes, adressen van illegale artsen in Brooklyn, oude dansprogramma's, liefdesbrieven.

Eenmaal vond ik iets wat eruitzag als een te grote damespoederdoos, maar toen ik het openklapte, zat er geen spiegeltje, geen poeder en geen poederdons in, alleen een koepelvormig ding van vleeskleurig rubber. Het duurde even voordat het me begon te dagen: het was een pessarium, gemaakt om te voorkomen dat een meisje ongewenst zwanger raakt. Een andere keer stuitte ik op een revolver met een handvat van parelmoer. De mannen waren al net zo erg. Als eekhoorns verstopten ze rekeningen van verdachte hotels, condooms, stapels geld zo dik als aardappel-*blintses* en foto's van meisjes met netkousen aan en verder bijna niets. Toen Caterina terugkwam – stinkend naar haar sigaret, ik herkende het merk – had ik genoeg brandstof verzameld voor een dozijn voorstellingen. Tijd om verslag uit te brengen bij Hattie.

Ik liep achterom naar haar kleedkamer, klopte aan en liet mezelf binnen.

'Ha, Giddy, hoe gaat ie?' Hattie zat voor haar toilettafel – zoals ze haar gammele tafeltje met de gebarsten spiegel uit de tweedehandswinkel noemde – een boek met een vlinder op de omslag te lezen. Ik kneep mijn ogen tot spleetjes en las de titel: *Beyond Death* door Edith Pansy Fairweather.

'Luchtig leesvoer?' vroeg ik plagend.

Hattie keek me via de spiegel aan. 'Jij ziet eruit als een filmster. Je ogen zijn zo groot en rond en mysterieus. Ik zie eruit als een dooie muis.'

'Wacht maar tot ik klaar met je ben,' zei ik terwijl ik het boek weglegde en mijn make-upspullen uit mijn tas viste. Zoals altijd begon ze te wiebelen. 'Zit stil, in vredesnaam. Je

doet alsof ik op het punt sta je met een roestig keukenmes open te snijden om je blindedarm eruit te rukken.’

Dat kon ik tegen haar wel zeggen. We kenden elkaar al sinds onze tienertijd, en ik had haar gered uit de klauwen van Pavel, de grootste bullebak van school. Hij had op haar beenbeugel gewezen en haar een manke en een ‘gek op drie poten’ genoemd. Ik heb altijd een zwak gehad voor underdogs en Hattie was een mager joods meisje uit Rusland, net als ik. Het enige verschil was dat zij een jaar nadat haar familie in Amerika aankwam, polio gekregen had. Hoe dan ook, ik had met haar te doen. Dus schreeuwde ik tegen Pavel en duwde hem met zijn hoofd in de wasbak. Daarna haalde ik mijn zakdoek tevoorschijn.

Terwijl ik Hatties tranen en snot afveegde, zei ze met een treurig stemmetje: ‘Soms vraag ik me af of ik ook polio gekregen zou hebben als we in Rusland gebleven waren. Eén ding is zeker: zoals ik nu ben, zouden ze me nooit in Amerika binnengelaten hebben.’

‘Maar in ruil voor je sterke benen heb je wel de gave van helderziendheid gekregen,’ zei ik.

‘Zo kan je het ook bekijken,’ zei ze, maar ik hoorde aan haar stem dat mijn positieve insteek haar niet overtuigde.

Sindsdien zijn we altijd goede maatjes gebleven. Later vertelde ze me waarom Pavel haar treiterde. Ze had zijn vriendinnetje tijdens een reading voorspeld dat hij achter de tralies zou belanden nog voordat hij oud genoeg was om zich te scheren. Dat vond Pavel maar niks. Denk ervan wat je wilt, maar Pavel werd inderdaad gearresteerd voor het beroven van een stomerij aan de Broome Street.

Sinds die tijd had ik wat meer volwassen rondingen gekregen – behalve dan in de borstpartij – maar Hattie zag er nog altijd uit als een ondervoed kind. Maar in combinatie met haar diepe stem, maakte die uitstraling van een uitgehongerde profeet wel een onuitwisbare indruk op het

podium. En ze kleepte zich geweldig. Voor de voorstelling van vanavond droeg ze een bombazijnen japon met een bescheiden, elegant décolleté en een wijde rok die haar beugel verborg. Rondom haar hals hing een parelketting, en wie weet, misschien waren die parels wel echt ook. Hattie werkte al jaren bij Sid's Paradise als helderziende. Ze gaf ook privéreadings. In moeilijke tijden, zoals nu, wilde iedereen Hatties advies, van de rijkste financiers tot coupeuses en strijksters uit het kledingdistrict. Ze noemde geen namen, nooit, maar ze liet wel doorschemeren dat sommige klanten bijzonder royaal waren.

Onze samenwerking hier functioneerde prima, maar ik wilde mijn eigen winkel beginnen en schoonheidsproducten verkopen. Gezichten – alle gezichten, mooi of niet – interesseerden me. Zodra we in Amerika kwamen, kocht pa een set oliepastelkrijtjes voor me, en ik tekende de portretten van iedereen in de sjoel. Ik werd er behoorlijk goed in. Katholieke bureaus die zich geen begrafenisfoto's konden veroorloven, huurden me soms in om een portret van de dode te tekenen. Maar make-up was mijn grootste passie, en ik was steengoed in het mengen van crèmes, lotions en cosmetica... alles wat een meisje nodig had om meer op Marlene Dietrich te lijken dan op een groentje dat net van de boot gestapt was. Schmink, noemde ma het. Voor mij waren het oorlogskleuren.

Maar ik was maar een immigrante, een meisje zonder opleiding, geld of connecties. Mijn familie was van mij afhankelijk, en als mijn plan mislukte, zouden we op straat staan en naar joodse liefdadigheidsinstellingen moeten gaan, waar Duitse joden werkten die neerkeken op ons, Ashkenazi-joden uit de shtetls van Oost-Europa. Ostjuden, noemden ze ons minachtend. Het kleine spaarpotje dat ik opzij had weten te zetten, zou smelten als sneeuw voor de zon. Opeens dacht ik: misschien is meneer V. met zijn

modieuze pakken wel bankier. Misschien zou hij mijn plan B kunnen worden.

Terwijl ik Hatties gezicht schoonmaakte met mijn speciale gezichtscrème met lanoline, vroeg ik: ‘Zijn dat echte parels? Dan doe je zeker goede zaken bij het pootjes lezen.’

Onwillekeurig ging haar hand naar haar hals. ‘Privé-sessies. Die Rus, geen idee waar hij vandaan komt. Spreekt geen woord Engels.’

‘O, ik dacht dat je ze misschien van meneer V. gekregen had. Wat heeft hij je trouwens altijd te vragen?’

Hattie schudde haar hoofd. De informatiestroom ging altijd maar één kant op. Van mij naar haar.

‘Hij is er vanavond ook weer. Is hij bankier? Zo ziet hij eruit.’

‘Waarom ben je zo gefascineerd? Heb je hem bij de herentoiletten gezien of zo?’

Mijn wangen gloeiden, want daar had ik hem inderdaad gezien. Als ik niet in de garderobe terecht kon, hing ik bij de damestoiletten rond om handtasjes te doorzoeken. Bij de herentoiletten kon ik niet binnensluipen, maar in de houten vloer erboven was een kwast uit het hout losgekomen, precies boven de urinoirs. Daar kon ik alles goed horen en de mannen zien die daar met hun schlongs buitenboord stonden te kletsen met elkaar of met Winston, de Jamaicaanse kerel die handdoeken en zeep uitdeelde.

Winston en ik waren goede maatjes. Toen ik vorige week de sleutel van mijn kast in de personeelskleedkamer kwijt was, leerde hij me hoe je met een haarspeld een slot openpeutert. Een nuttige vaardigheid in mijn beroep. In ons eigen flatgebouw heb ik net zo lang geoefend op de deur van de hal tot ik het helemaal onder de knie had. Nu krijg ik die deur met een haarspeld nog sneller open dan ik mijn sleutels uit mijn jaszak kan vissen.

Winston deed meer dan toiletartikelen uitdelen. Hij

vroeg de mannen ook of ze nog gezelschap zochten voor na sluitingstijd. Als ik ooit echt wanhopig om geld verlegen zou zitten, kon ik erop rekenen dat hij mannen naar me toe zou sturen. Moge het nooit zover komen.

Hattie onderbrak mijn gedachten. ‘Zo te zien aan hoe je bloost, heb je hem gezien. Toque of kaalkop?’ vroeg ze.

‘Dat is me niet opgevallen,’ loog ik terwijl ik een klein beetje mascara op een borsteltje smeerde.

‘Maak dat de kat wijs. Ik gok op kaalkop.’

‘Goed gegokt.’

Dat was ons zelfbedachte spelletje. *Toque* is een woord dat ik bij een Frans-Canadese klant opgepikt had: een gebreide muts voor in de winter. *Kaalkop* spreekt natuurlijk voor zichzelf. Hattie hield de score bij op de achterkant van een oud foldertje waarin het optreden van Josephine Baker in de club aangekondigd werd. Op dat moment was dat zeven toques tegen vierentwintig kaalkoppen. De meeste mannen waren besneden, zelfs als ze niet joods waren.

‘Kijk nu omhoog, naar het plafond,’ commandeerde ik. Hatties ogen waren haar sterkste punt: rond en glanzend, maar helaas omlijst door bleke wimpers. Hattie gehoorzaamde en ik bracht met lichte streken de mascara aan, zodat haar wimpers er lang en dik uitzagen. ‘Voor het *pièce de résistance*, dat betekent: het klapstuk, heb ik nog iets wat ik wil uitproberen.’ Ik presenteerde mijn laatste creatie: een doosje, niet groter dan een pakje sigaretten, dat alle noodzakelijke componenten – rouge, oogschaduw en foundation – bevatte, netjes geschikt. Het was speciaal ontworpen om zo klein te zijn dat een meisje het in haar zak of avondtasje kon meenemen. ‘Dit heb ik vorige week gemaakt.’

‘Heel fraai.’ Uit haar stem kon ik niet opmaken dat ze onder de indruk was van mijn uitvinding, of zelfs maar geïnteresseerd. Hattie was soms lastig publiek.

Terwijl ik met een sponsje foundation op haar gezicht

diepte, zei ik: ‘Maar je hebt mijn vraag niet beantwoord. Is meneer V. bankier?’

Hattie knipperde met haar ogen, waardoor haar mascara vlekte. ‘Nee, hij is een hoge pief op Ellis Island, directeur van immigratie of zoiets. Hij is zo ongeveer de baas van het spul daar. Tevreden? Kom nou maar op met je verslag, Sherlock.’

Ik was teleurgesteld, maar dat probeerde ik niet te laten merken. Daarna begon ik: ‘Een Russische vrouw, hoge klasse, met een geweldige ketting van amber en een ring met een diamant zo groot als een apentestikel...’

Hattie keek me geïrriteerd aan. Ze vond het maar niks als ik geïntjes maakte tijdens het doorgeven van informatie. ‘Schiet nou maar op.’

‘Val me dan niet in de rede. Zoals ik zei: die vrouw, die aan tafel vijftien zit, vlak bij het podium, was van streek. Ik hoorde haar tegen haar tafelenoot fluisteren dat ze geen verlies meer kon verdragen, dat ze zich zo schuldig gevoeld had bij Irina’s dood.’

‘En Irina is...?’

‘Een Franse poedel? Een baby? Haar tante? Wie weet?’ Hattie had maar een paar vage feiten nodig om een reading te beginnen, daarna kreeg ze de klant zover dat die de details invulde. Het was gewoon griezelig, zo goed als ze dat kon. ‘Ze draagt een zwarte strapless japon van shantoung, schuin gesneden, met plooien. Gardeniacorsage.’

‘Nog meer?’

‘Wacht maar wat ik je te vertellen heb. Het is goud... puur goud.’

‘Goud, dat heb ik nodig.’

Ik mengde een beetje wit pigment met het roze op de rug van mijn hand en voegde een druppel water toe. ‘Niet bewegen.’ Terwijl ik het mengsel op haar wangen aanbracht, vertelde ik haar over de oudere vrouw uit Ho-

boken die haar mantel bij de garderobe afgegeven had. ‘In de jaszak zat een foto van een glimlachend gezin op een zonnig strand en daar achterop stond met vlekkerige inkt: “Teddy, negen jaar, rust in vrede.”’

Hatties ogen lichtten op. ‘Goed zo. Wat heeft zij aan?’

‘Zo’n tule rok met tien petticoats eronder die bij elke beweging ritselen. Weet je wat ik bedoel? Echt iets wat oudere dames dragen.’ Ik weet niet waarom ik de moeite nam haar dat te vragen. Hattie had evenveel interesse voor mode als ik voor een carrière als honkbalspeler bij de Yankees.

De daaropvolgende tijd was ik bezig met tutten, schilderen en poederen, terwijl ik Hattie brokjes informatie door gaf. Soms voelde ik me schuldig omdat ik in andermans persoonlijke eigendommen neusde, maar dan bracht ik mezelf in herinnering dat Hattie zoiets was als een priester of een rabbi: ze troostte klanten in hun verdriet door berichten van hun geliefden te bezorgen. Soms vroeg ik me af of Hattie ma zou kunnen troosten. Misschien kon zij haar in contact brengen met Bekka of met kleine Yossel.

Die gedachte zette ik weer uit mijn hoofd. Ik klapte mijn make-updoosje dicht en deed een stap achteruit om mijn eigen werk te bewonderen.

‘Hoe zie ik eruit?’ vroeg Hattie terwijl ze probeerde zichzelf te zien in de gebarsten spiegel. Met haar pagekapsel en plechtige gezicht leek ze wel wat op het figuurtje op de doos haveremout van Quaker, tenminste, als er zoiets zou bestaan als een joodse quaker.

‘Je ziet er op-en-top uit als een mysterieuze helderziende.’ Eigenlijk zag ze er best goed uit. Haar huid had wat meer glans, de donkere kringen onder haar ogen waren verdwenen en haar ogen straalden meer. ‘Hals- und Beinbruch, Hattie,’ zei ik, zoals ik altijd deed voordat ze het podium op ging. Hattie was bijgelovig, dus ze wilde niet dat ik haar geluk wenste.

‘Bedankt voor je hulp,’ zei ze.

Er werd op de deur geklopt. Ik pakte mijn dienblad en zette koers naar de lounge.

De voorstelling kon beginnen.

'Je wordt verliefd op Giddy, een dappere, ambitieuze immigrante met grote ideeën. Een buitengewoon verrukkelijke roman.' **Kim van Alkemade,**
auteur van *Weesmeisje nr. 8*

New York, 1939. De Joodse Giddy Brodsky werkt als sigarettenmeisje in een jazzclub in Manhattan. Ze droomt ervan een cosmeticazaak te beginnen en uit de straatarme Lower East Side te vertrekken. Daar woont ze met haar familie sinds ze uit Rusland zijn gevlucht voor een groep kozakken die hun dorp heeft platgebrand. Maar het verleden haalt haar in wanneer ze de man herkent die haar leven verwoestte.

Ze roept de hulp in van de hoofdcommissaris Van der Zalm, die jacht maakt op dezelfde man. Hij vermoedt dat deze Rus betrokken is bij een moordcomplot en hij vraagt Giddy voor hem te werken als spionne. Ze raakt verstrikt in een internationale, politieke samenzwering die alles verandert wat ze ooit voor waar hield.

Voordat **Roberta Rich** begon met schrijven was ze advocate. Haar debuut *De vroedvrouw van Venetië* werd een grote internationale bestseller, en ook de volgende twee delen van de trilogie werden zeer goed ontvangen.

NUR 302

9 789023 562359

WWW.UITGEVERIJMOZAÏEK.NL